

Kōrero Mātauranga:

Pepa fakatalanoa - Lahi nā Filifiliga, Lahi nā Leo: Toe mafaufau ki te fakatinoga o nā pālota mō nā komiti a āoga Kamataga

Talofa ma fakamālō ki te fakamatalaga o nā huiga e amanaki ke fakatātia ki nā Tulafono o nā faigā pālota mō nā komiti a āoga: Ko te pepa tēnei e fehoahoani atu ke malamalama koe i te mātou fakatū mā valakaulia ni ō manatu.

Ko nā komiti o nā āoga ma nā Kura e tāua lahi lele te lātou gāluega i nā fakamanuiaga tau akoakoga ma te ola lelei o tamaiti āoga. Ko mātua, te kaufaigāluega, ma tamaiti āoga i nā tauhaga 9 ma luga atu, e filifili e ki lātou ni hui ki te lātou kura pe ko te komiti ā te āoga.

I te taimi nei, ko nā filifiliga o nā komiti e lahi lava fakaaogā na puha meli ma nā pepa fakatumu. Kae e mātou iloa ko nā tulaga e i ei ai nei e hē fetau i mō nā tino uma, ko te mea ia ka i ei ai ni faiga ke mafai ai nā pālota ke fai i luga o te neti.

Kā mafai e nā āoga ke filifili pe fai te lātou pālota fakaaogā ai nā pepa e vēia e i ei ai i te taimi tenei pe ko te fakaaogā te neti. E manatu ki mātou, ko nā āoga e māfaufau ki ni vāega valevale ke fehoahoani ki te faiga o te lātou tonu, e aofia ai pe ko tefea te faiga e fofou ki ei nā mātua, te kaufaigāluega ma nā tamaiti āoga. Ko nā āoga e filifili ke fakaaogā te neti, e manakomia pea ke i ei he āvanoa ke fakaaogā ai nā pepa pālota e tagata pālota iēia e hē māfai, pe hē fia pālota i te neti.

Ko ni a nā pālota e fakaaogā ai te neti?

E lahi nā itukaigā pālota e fakaaogā ai te neti, mā e fakaaogā i ni faigā pālota valevale, e i loto ai nā pālota a nā iwi pe ko nā komiuniti a Māoli ma iētahi pālota a pihinihi lalahi. E amanaki ki mātou ko te auala mahani e fai ai nā pālota a komiti o āoga e fakataunuku i te neti kae e tofu lava te tino ma te mafai ke fano ai ki ei, ko tona uiga ko tagata pālota e mafai ke auai kui i a lātou telefoni pe ko ni komipiuta.

Ko nā Tulafono na fau fuafua ke mafai ke fai nā pālota fakaaogā ai te neti, e haogalēmū, e puipuia, e faigōfie ma hiaki gōfie. Kae maihe ai, e hakili ke mautinoa ko nā pālota e fakaaogā ai te neti e haogalēmū mai nā tulaga fakokino (vēia ko te hacking) pe ko ni pahala (vēia ke fakailoa pe ko ai te na pālota koe ki ei). Ko te māfuaga ia, ko nā polokalame vēia ko te SurveyMonkey, e fakahā mō nā faigā pālota a mātua ma te kaufaigāluega.

Aiheā te fai ai e ki mātou te mea tēnei?

Nā ki mātou lāgonagia ko tagata pālota, nā āoga ma te kaufaigāluega e gafa ma nā pālota, e fofou ma amanaki ke i ei ni faigā pālota e fakaaogā ai te neti. E ki mātou iloa foki e i ei nā āoga kua fakatino ni vāega o a lātou pālota fakaaogā ai te neti. Kā mafai koe ke pālota i luga o te neti i ni gagana e 5 iēia e fakaaogā i te taimi nei i nā pepa pālota – Te Reo Māori, Haina, Samoa, Toga ma te Igilīhi. E mafai ke fakaavanoa iētahi gagana kāfai e manakomia.

Ko nā faigāpālota e hohoko, e fai i a Hetema 2022. Ko ki mātou e gālulue ke mafai nā pālota e fakaaogā ai te neti ke fai i te taimi tenā.

Ko ni ā nā huiga ki nā Tulafono?

E vēhea te tuhiga i loto o te Tulafono a Ākoakoga (Faigāpālota o nā Komiti āoga) 2000, te fakatinoga o nā pālota a nā āoga. Ko nā Tulafono iēnei e mafai ke lahi nā vāega faka haienihi e ūno faigatā ke malamalama, kae ko te mea e taua e fakamatala pe ko ni ā nā mea e tatau ke fakatino i te pālota

Ko nā tulafono i te taimi nei, e lea mai ko nā pālota e tatau ke fakaaogā ai nā pepa. Ka huia te tulaga tēnei kae ke mafai ai nā pālota ke fakatino fakaaogā ai te neti, kae fakaopoopo ki ei ni manakoga ke fakamautinoa ai ko nā pālota e fakaaogā ai te neti e haogalēmū ma lelei te faiga.

Ka fai foki e ki mātou ni huiga ki nā tulafono kae ke holoholo lelei ai te fakatinoga o nā pālota

Nā huiga fakatū fakapitoa

Huiga fakapitoa:

Ko nā Tulafono e fatu ai ni taki faka haienihi ma ni auala fakapitoa ke fakamautinoa ai ko nā palota e fakaaogā ai te neti e haogalēmū, puipuia, ma e mafai ke hukehuke auiliili.

Ko nā taki iēnei e fakailoa ai ki nā āoga ma te kaufaigāluega e gafa ma nā pālota, pe ko ni ā ta lātou e fai ke fakatino ai he pālota e fakaaogā ai te neti.

Aiheā:

Ko nā pālota a nā komiti ko he vāega tāua faka temokalate i Aotearoa. Ko nā taki iēnei e manakomia kae ke holoholo lelei te fakatinoga o nā pālota e fakaaogā ai te neti. Ko nā pālota e tatau ke:

- haogalēmū,
- puipuia,
- e hē fakailoa,
- e mafai ke hukehuke mā
- e mafai ke fakamautinoa e hako

Ko nā taki iēnei ka fatu ke fakamautinoa ai ko nā pālota e fakamaliegia nā manakoga ko tagata pālota, nā āoga ma te Matāeke e maua te āvanoa ki ni pālota e fakaaogā ai te neti.

E kitea vēhea i luga o nā tulafono:

Vāega 13 e tuku mai ai nā taki faka haienihi ma te fakatinoga

Fehili:

E malie koe ko nā taki faka haienihi ma te fakatinoga e talafeagai ki nā pālota e fakaaogā ai te neti? E i ei ni taki e fofou ke hui pe fakaopoopo?

Huiga fakapitoa:

Ko nā Tulafono e fatu ai he hikimi pāhia ke pāhia ai nā kaukaunaga e fakataunukua nā pālota e fakaaogā ai te neti. Ko te hikimi pāhia e tuku e ia te haini fakataga. I lalo o te hikimi, ko te Matāeke ka hiakia ko nā kaukaunaga e mafai e ki lātou oi fakatino ni gāluega e haogalēmū ma fai gōfie.

Aiheā:

Ko nā tino e fakataunukua te hikimi pāhia ka tuku e ki lātou ki te Matāeke tau Akoakoga ke hukehuke ai nā kaukaunaga ma fakailoa mai pe ko ai nā kaukaunaga e fakamaliega nā manakoga o nā taki faka haienihī ma nā taki ki te fakatinoga. Ko te mea tēnei nae fuafua ke fehoahoani ki nā āoga ke hiaki mō ki lātou, kae ke hē fano ai tō lātou taimi ma ni tupe ke fai ai e ki lātou lava nā hiakiga.

E kitea vēhea i luga o nā tulafono:

Vāega 9 e fakatātia ai te mafai pe ko te paoa o te Matāeke ke fakatū ai he hikimi pāhia

Ko nā fakamatalaga o te hikimi pāhia ka fakailoa i luga o te neti a te Matāeke.

Fehili:

E vēhea ō lagona e tatau te hikimi pāhia ke mafaufau ki ei kāfai e onoono nā kaukaunaga e fakatino a nā pālota e fakaaogā ai te neti? E kē kitea ni vāega kāfai e manakomia nā kaukaunaga kua i ei he fakatagaga

Huiga fakapitoa:

E manakomia i te Tulafono ko nā kaukaunaga kua i ei he fakatagaga pe kua pāhia, e mafai ke fakaaogā ke fakatino nā tautuaga e fakaaogā ai te neti mo nā pālota a mātua ma te kaufaigāluega, kae e hē fakaaogāgia mo nā pālota a tamaiti āoga.

Aiheā:

Ko te fakaaogāga o nā kaukaunaga kua pāhia e tāua i nā pālota a mātua ke fakamautino a ko nā vāega iēnei e fakamaliega nā taki e manakomia ke i ei. Ko te lahiga o nā āoga e ōno hē auhia nā taki iēnei e ki lātou lava, ko tona uiga e mafai he kaukaunaga kua pāhia ke fehoahoani ki ei ke fai ā lātou pālota.

Ko nā kaukaunaga kā mafai ke kavea ki lātou ma ofiha ka gafa ma te pālota, ko tona uiga ka fakatino e ki lātou nā vāega uma lele o te pālota mō te āoga, pe fakatino ni gāluega e manakomia e te ofiha e gafa ma te pālota na filifili e te āoga.

Ko nā pālota a tamaiti āoga e kehe te faiga mai nā pālota a mātua ma e ōno kavea ma fakafitauli ki te āoga kāfai e manakomia he kaukaunaga kua pāhia. E mafai e te āoga oi filifili ke fakaaogā he kaukaunaga kua pāhi mo nā pālota a tamaiti, kae e hē manakomia.

Ko nā pālota a faiāoga e fetaui ki nā pālota a mātua i nā pālota taki tolu o te tauhaga, ko tona uiga e talafeagai ke i ei ni manakoga mō nā pālota a te kaufaigāluega mā mātua.

E kitea vēhea i luga o nā tulafono:

Vāega 8(1) e tuku mai ai nā manakoga ke fakaaogā ai he kaukaunaga kua pāhia e talafeagai oioti ki nā pālota a mātua ma te kaufaigāluega

Fehili:

E kē kitea ni vāega i te fakatulagaga o te manakoga tēnei i nā Tulafono?

Huiga fakapitoa:

Ko nā Tulafono ke manakomia ke i ei ni pepa pālota e āvanoa mō tagata pālota, i loto foki o nā pālota e fakaaogā ai te neti.

Aiheā:

Ko te mea tēnei e tāua ke fakamautinoa ai ko hō he tino e fofou ke auai i te pālota e mafai ke auai. Ko iētahi āoga e filifili ke fai ni pālota e fakaaogā ai te neti, e i ei nā tino pālota e hē mafai pe hē fia kakau i nā pālota e fai i te neti.

Ko nā pālota a tagata uma e tāua, ko tonu uiga ko mātou e fofou ko nā pālota uma lele e fai gōfie ma fakatutuha ia tagata uma lele.

E tāua lele ke manatua e mafai e nā āoga ke filifili ke fakaauau ke fakaaogā nā pepa ke fai ai nā pāloti.

E kitea vēhea i luga o nā tulafono:

Vāega 6(2) e tuku mai ai ke i ei ni pepa pālota e āvanoa.

Fehili:

E kē kitea ni vāega i te fakatulagaga o te manakoga tēnei i nā Tulafono?

Huiga fakapitoa:

Ko te Tulafono e fakataga ke faitau nā pālota i he pālota e fakaaogā ai te neti ke fakataunuku kae e hē i ei ni tino iloilo

Aiheā:

Ko he huiga taigole tēnei ke fakamautinoa ai ko nā pālota e fakaaogā ai te neti e mafai ke fakatino kae hē i ei ai he tino iloilo ke i ei. I te taimi tēnei, ko nā tino iloilo e tatau ke i ei ke kikila ite faitauga o nā pālota. I lalo o nā pālota e fakaaogā ai te neti, e ōno he mafai pe hē talafeagai auā, e vave lele te faiga e te komipiuta. Kae, e mafai e nā tino iloilo ke fai ā lātou iloiloga ke faitau kehe lava nā pālota e fakaaogā ai te neti, kae ke fakamautinoa ai ko nā numela e hako.

E kitea vēhea i luga o nā tulafono:

Vāega 27 e tuku mai ai nā mea e manakomia e talafeagai ki nā tino iloilo

Fehili:

E i ei ni ō lagona ki nā manakoga mo nā tino iloilo mō nā pālota e fakaaogā ai te neti?

Huiga fakapitoa:

Ko nā Tulafono e kavekehe ai te filifiliga o te polokalame mataloa (83 aho) mo nā pālota a nā komiti āoga.

Aiheā:

Ko te polokalame mataloa na kamata ke tuku ai he āvanoa lahi ki nā āoga ke fakataunuku ai ni pālota fakaaogā ai te meli, kāfai e talafeagai ona ai ko te tahuihui o nā tautuaga o nā meli.

E lua oioti ia āoga na fakaaogā te polokalame mataloa, ma na fakailoa mai e te āoga fokotaki e fia fakaaogā e ki lātou te polokame pukupuku (63 aho) aua ko te polokalame mataloa e loa ātili.

Ona ai la ko te mataloa oi hē manakomia, ka kavekehe ai e ki mātou.

E kitea vēhea i luga o nā tulafono:

Ko te polokalame mataloa kua hē i loto o nā tulafono

Huiga fakapitoa:

Ko nā huiga ki nā Tulafono o te polokalame pālota pukupuku e fakapukupuku ai te piliota ki ni aho e lua ke fakatutu ai ni hui, ke tuku ai te āvanoa ki nā ofiha e gafa ma nā pālota he taimi ke lava ai te tapenaga ki nā pālota.

Aiheā:

I te taimi o nā talanoaga, na ki mātou lagona ai ko te taimi e pihi lahi ai nā ofiha e gafa ma nā pālota ko te piliota i te vā o te fakatutūga o ni hui ma te pālota i te taimi e tapena ai ke lafo ai nā pepa pālota.

Ko te taimi tēnei e manakomia he taimi lahi ma lahi foki te gāluega ke fai ai nā tapenaga i ni tamā aho, maihe lava kāfai ko nā tino e gafa ma nā pālota e i ei ni a lātou tahi pālota e taukikila.

Kā foki e ki mātou ni aho fakaopoopo e lua ki te vāega tēnei, kā fakapukupuku ai te taimi e fakatutū ai ni hui. E manatu ki mātou kāfai e fakapukupuku te taimi e fakatutū ai ni hui, e lava lele te taimi ke fakataunuku ai te fakatutūga o ni hui.

E kitea vēhea i luga o nā tulafono:

Vāega Schedule 2 e tuku mai ai te polokalame o nā polokalame pālota pukupuku Ko te polokalame pukupuku kua hui te igoa ko te polokalame mō mātua ma te kaufaigāluega auā ko nā huiga ki te polokalame kua hē fetauai ai te fakauigāga.

Fehili:

E malie koe ko te taimi e fakatutū ai ni hui koi lava te mataloa?

E i ei ni iētahi hūiga e mafaufau koe e tatau ke fai ki te polokalame?

Huiga fakapitoa:

Ko nā Tulafono kua kimata ai he polokalame mo nā pālota mō nā hui o tamaiti āoga ma nā pālota fakafuaheki a te kaufaigāluega.

Aiheā:

Nā ki mātou lāgona i nā talanoaga ko nā pālota fakafuaheki a tamaiti āoga ma te kaufaigāluega e tatau ke fakataunuku i he polokalame taimi pukupuku kae e hē vēia ko nā pālota a mātua ma te kaufaigāluega, kae maihe lava auā ko nā pālota fakafuaheki a tamaiti āoga ma te kaufaigāluega e hē manakomia ke fakaaoagā ai nā meli.

E fakatū e nā Tulafono he polokalame taimi e mahina te mataloa mō nā pālota iēnei. E lava lele te taimi ke tapena ai ki ni hui fakatutū ma mafaufau pe ko ai te pālota ki ei.

E kitea vēhea i luga o nā tulafono:

Vāega Schedule 3 e tuku atu ai te polokalame mō nā pālota fakafuaheki a tamaiti āoga ma te kaufaigāluega

Fehili:

Tau kikila e lava te taimi e tuku atu i te polokalame taimi fōu mō te fakatinoga o nā vāega iēnei? E i ei ni huiga e ōno fai e koe ki te polokalame taimi?

Tukumaiga o ni manatu

Kautū o nā manatu

Fakafetai te faitau. Ko ō manatu e fehoahoani mai ke fai ai ni huiga ki nā fakakupuga ki nā Tulafono pālota o nā komiti a āoga.

Fakamolemole koe e he popole ko ō manatu e tuku mai e fakailoa oioti lava ki nā tino e gafa ma te iloiloga o nā fakatalatalanoaga. E hē fakailoa e ki mātou ki ni tino i te taimi e fai ai te iloiloga mulimuli ma te tukutonuga o te lipoti, vaganā ai kāfai e tuku mai he fakatagaga. Kae, ko nā manatu e lipoti mai, e aofia ai nā igoa o nā tino i loto o te pepa, ko nā pepa iēia na fehoahoani ki nā fakatalatalanoaga e ōno manakomia ke fakailoa kāfai e hakili mai i lalo o te Tulafono o Fakamatalaga Aloakia - Official Information Act 1982.

E tuku mai vēhea nā manatu

Ko nā manatu e tuku mai i he lipoti, e tapunia i te aho Falaile 18 Māti 2022. Fakatumu hau laupepa i te neti kāfai e lipoti mai ni ō manatu, i te kupega tēnei consultation.education.govt.nz, pe lafo mai he meli i te neti ki te imeli ga legislation.consultation@education.govt.nz, pe tuhi ki te:

Education Consultation
Ministry of Education
PO Box 1666
Wellington 6140
New Zealand

Kāfai e i ei ni au fehili ki te faiga o nā manatu i ni lipoti, pē manakomia ki iētahi fakamatalaga, fakamolemole imeli ki te legislation.consultation@education.govt.nz.

Mō ni iētahi fakamatalaga

E mafai e koe oi faitau nā tuhituhiga kamata o nā tulafono i te kupega conversation.education.govt.nz mā te pepa tuku mai a te Kapaneta i luga o te kupega education.govt.nz.

Q+As - nā fehili ma nā tali mā nā fakamatalaga ki nā talatalanoaga e fakaaogā ai nā vitiō i te neti - Webinars - e āvanoa foki i te kupega education.govt.nz

Fakafetai, mā ke manua.